

12 / 24

BLUE DELTA MONITOR 2024, NIEUWE INZICHTEN

BEGELEIDEND SCHRIJVEN BIJ DE
BLUE DELTA MONITOR 2024

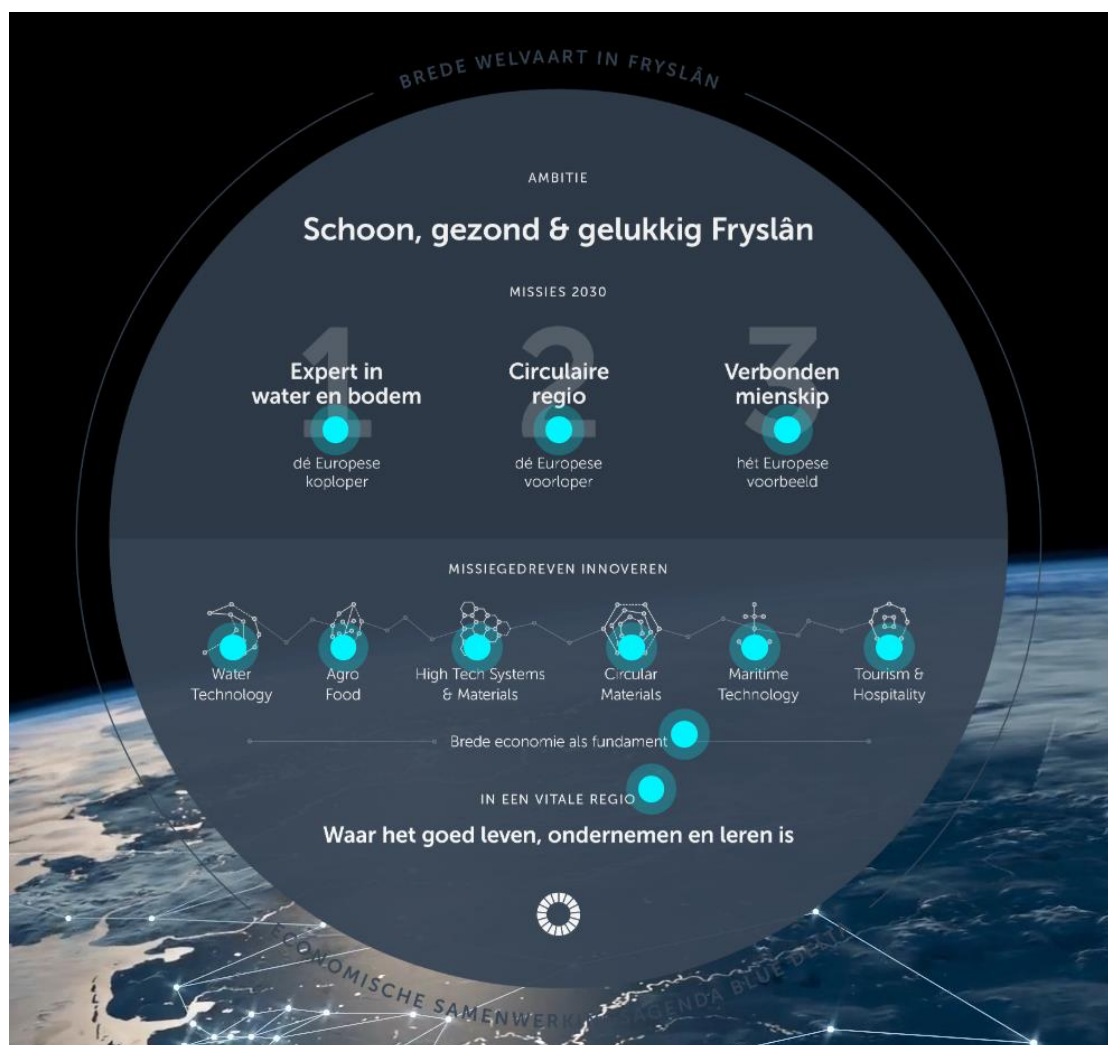
CIJFERS / MENSEN / INZICHT

// INLEIDING

Friese ondernemers, onderwijs en overheden hebben samen een Economische Samenwerkingsagenda Blue Delta. Het achterliggende idee is dat de economie moet bijdragen aan brede welvaart. Dus aan een schoon, gezond en gelukkig Fryslân. [De Blue Delta Monitor](#) geeft een zo volledig mogelijk beeld van trends en ontwikkelingen van brede welvaart, economische indicatoren en randvoorwaarden. Dit objectieve beeld is bedoeld om bij te dragen aan de discussie over economische opgaven en ontwikkelingen.

Dit begeleidende rapport gaat over de belangrijkste constatering bij de zes economische speerpunten ('topsport') en bij de economie als geheel ('breedtesport'). Extra aandacht gaat uit naar de samenhang tussen brede welvaart en economie, evenals naar de belangrijkste randvoorwaarden voor de economie.

In 2023 is de Blue Delta Monitor gelanceerd. In 2024 is de monitor doorontwikkeld tot 'versie 2.0'. Verschillen ten opzichte van de eerste versie staan in de bijlage Onderzoekverantwoording. Ook staan we aan het eind van dit rapport stil bij de vraag: hoe verder met de Blue Delta Monitor?

Klik op de afbeelding om naar de Blue Delta Monitor te gaan

// BREDE WELVAART, VOORBIJ DE PARADOX

Brede welvaart omvat alles wat voor mensen van waarde is. De kracht van dit concept is dat het juist niet 'alleen maar' over geld gaat, dus niet over economie in engere zin. Inkomen is uiteraard belangrijk, ook vanwege de sterke samenhang met gezondheid en opleiding. Wanneer we in onze overwegingen een schone natuur, gezonde economie en gelukkige mens meenemen, zal de uitkomst een grotere brede welvaart zijn. Bij die grotere brede welvaart worden mogelijke negatieve effecten van economische beslissingen minder afgewenteld naar andere generaties (de toekomst) of andere gebieden (elders).

Het Friese landschap is voor veel inwoners belangrijk, velen ontlenen er hun identiteit aan. Tegelijk staat de kwaliteit van het landschap onder druk, gegeven de ruimtelijke vraagstukken. Een andere uitdaging bij de ambitie Schone natuur is de waterkwaliteit: het halen van de KRW-doelstellingen voor 2027 is lang niet zeker.

Wat is een gezonde economie? Lange tijd werd vooral naar inkomen en groei gekeken. Het besteedbaar inkomen en de groei van het bruto regionaal product (BRP) zijn in Fryslân al jaren lager dan in Nederland. Zorgelijk is bovendien dat de groei van inkomen en BRP in Fryslân lager is dan landelijk, het verschil wordt dus steeds groter. Opvallend is dat het werkloosheidspercentage nu gelijk is aan dat van Nederland, terwijl dat heel lang hoger was. Dit hangt samen met een trendbreuk op de arbeidsmarkt, in paragraaf 6 meer daarover. Tegenwoordig definiëren we 'gezonde economie' aan de hand van bredere maatschappelijke effecten.

Friezen zijn gelukkige mensen. Ze zijn meer tevreden met hun leven en hun woning(omgeving) dan de gemiddelde Nederlander en ze doen meer vrijwilligerswerk. Zie hier wederom de Friese paradox: minder geld maar wel gelukkiger. Tegelijk zijn er signalen dat de mienskip onder druk staat. Denk daarbij aan het dalende aantal sociale contacten, de crisis op de woningmarkt en het verwachte zorginfarct. Op welke manier kan de economie de mienskip stutten en de ruimtelijke vraagstukken faciliteren?

// GUNSTIG BEELD VOOR DE ZES ECONOMISCHE SPEERPUNTEN

De Economische Samenwerkingsagenda Blue Delta richt zich op de stuwende sectoren waarin Fryslân zich onderscheidt en waarvan het verdienvermogen sterk is en/of de bijdrage aan brede welvaart groot is. Dat zijn: AgroFood, Water Technology, High Tech Systems & Materials (HTSM), Circular Materials, Maritime Technology en Tourism & Hospitality (hierna Gastvrijheid).

In tabel 1. staat (onder andere) het verdienvermogen van de zes speerpunten, uitgedrukt in toegevoegde waarde per baan, naast elkaar. Ter vergelijking staan in de laatste kolom de gemiddelden van Fryslân. Voor achterliggende definities (SBI-codes) wordt u verwezen naar de site van de Blue Delta Monitor, bronnen en definities. Daar staan tevens grafieken met de ontwikkelingen sinds 2013.

Tabel 1. Economische indicatoren zes speerpunten en Fryslân (2023)

	<u>AgroFood</u>	<u>Water technology</u>	<u>HTSM</u>	<u>Circular Materials</u>	<u>Maritime Technology</u>	<u>Gast vrijheid</u>	<u>Totaal Fryslân</u>
Ontwikkeling vestigingen 2014-2023	+ 8,1%	<u>onb.</u>	+ 25,1%	+ 44,5%	+ 16,7%	+ 31,4%	+ 32,8%
Ontwikkeling banen 2014-2023	+ 8,7%	+ 6% (t.o.v. 2017)	+ 18,8%	+ 31,1%	+ 14,1%	+ 20,5%	+ 14,9%
Aandeel in werkgelegenheid 2023	9,5%	0,8%	6,3%	6,7%	1,7%	7,2%	
Aandeel in werkgelegenheid Nederland	5,9%	<u>onb.</u>	6,7%	6,4%	1,4%	6,6%	
Toegevoegde waarde 2023 in mln. Euro	2.430	445	1.695	1.504	479	1.080	24.793
Aandeel in toegevoegde waarde 2023	9,8%	2%	6,8%	6,1%	1,9%	4,4%	
Toegevoegde waarde per baan in €	78.290	150.000	82.200	68.880	85.540	45.970	69.870
Aandeel in toegevoegde waarde 2023 NL	6,6%		8,1%	5,3%	1,5%	3,9%	

Bron: Lisa, bewerking Provincie, m.u.v. gegevens Water Technology¹

Wat valt op? Water Technology is een succesvol speerpunt in Fryslân. Twee derde van de werkgelegenheid in de Water Technology van Noord-Nederland bevindt zich in de provincie Fryslân, dit komt neer op zo'n 2.600 banen. Ook is de toegevoegde waarde per werkzame persoon voor dit speerpunt een stuk hoger dan voor andere economische sectoren in Fryslân. Het speerpunt kent een groot aandeel innovatieve bedrijven. Water Technology is een topsector in Fryslân als het gaat om het aanvragen van patenten, dit is landelijk gezien uniek. De groeiende kennispositie op het gebied van watertechnologie in Fryslân, met name gestuurd door het onderzoeksinstituut Wetsus, draagt sterk bij aan het onderscheidend vermogen van de Friese economie.

¹ Bron van de gegevens over Water Technology is Bureau voor beleidsonderzoek, 2024

AgroFood is door zijn omvang (het aandeel in toegevoegde waarde van Fryslân is 9,8%) een belangrijke speerpunt voor Fryslân, gevolgd door HTSM (6,8%) en Circular Materials (6,1%). Het aandeel in werkgelegenheid is ook van belang, want dit geeft aan hoeveel inwoners er hun geld verdienen. Dan is AgroFood wederom belangrijk (9,5%), net als Gastvrijheid (7,2%) en Circular Materials (6,7%). Voor alle speerpunten (behalve Gastvrijheid) geldt dat de toegevoegde waarde per baan (bijna) óp (Circular Materials) of boven het Friese gemiddelde ligt. De lage toegevoegde waarde per baan bij Gastvrijheid komt vooral doordat er veel kleine banen zijn. Gastvrijheid is juist belangrijk vanwege de bijdrage aan brede welvaart, omdat toeristische geldstromen helpen het voorzieningenniveau op peil te houden. Maar ook de andere speerpunten hebben een duidelijke bijdrage aan brede welvaart, of kansen om die bijdrage te gaan leveren. Zo is AgroFood (mede) bepalend voor de kwaliteit van het landschap en van het oppervlaktewater (bestrijdingsmiddelen, mest). De Blue Delta Monitor agendeert nieuwe verdienmodellen voor de landbouw, hier is aandacht voor nodig.

Ook is gebleken dat de verschillende speerpunten elkaar kunnen versterken. Voorbeelden hiervan zijn de bijdragen van HTSM aan de andere speerpunten en de samenhang tussen Circular Materials en de productie van nieuwe landbouwproducten. Voor meer informatie over de bijdrage van de zes speerpunten aan brede welvaart verwijzen we u naar de Blue Delta Monitor.

// VERDIENVERMOGEN BLIJVEND ONDER NEDERLANDS NIVEAU

De bijdrage van de economie aan de brede welvaart van inwoners kan (deels) gemeten worden met de toegevoegde waarde per baan. Deze is in Fryslân in 2023 (€ 75.600) veel lager dan in Nederland (€ 99.450) en dit verschil wordt ook groter. Weliswaar stijgt in Fryslân het aantal banen (14% tov 2013) en vestigingen (37% tov 2013), maar minder hard dan in Nederland (resp. 16% en 51%). De provincie wil de achterstand van het verdienvermogen inlopen². Tegelijk wordt de arbeidsmarkt steeds krappere: moet je op méér vestigingen en banen aansturen wanneer het steeds moeilijker wordt om vacatures te kunnen vervullen?

We zien drie invalshoeken om een mogelijke trendbreuk in het verdienvermogen waar te nemen:

- 1) de economische speerpunten
- 2) sectoren met hoge toegevoegde waarde
- 3) de relatief grote sectoren.

Gaan de economische speerpunten voor een trendbreuk zorgen? De speerpunten met een hoge toegevoegde waarde per baan zijn Water Technology en Maritime Technology. Deze omvatten slechts een klein deel van totale Friese economie (resp. 2 en 1,9%).

Sectoren waar de toegevoegde waarde per baan groter dan gemiddeld is, zijn Nutsbedrijven (€ 160.560, 2,6% van totale Friese toegevoegde waarde), Financiële instellingen (€ 136.280, 3,8% van de totale Friese toegevoegde waarde), Zakelijke dienstverlening (€ 126.960, 20,8%) en Industrie (€ 87.220, 13,6%). Ook de overheid zit bovengemiddeld met €127.610 (7,8%) .

Kunnen sectoren die in Fryslân relatief groot zijn voor een trendbreuk zorgen? Dan gaat het, naast de eerdergenoemde Zakelijke dienstverlening (20,8%) en Industrie (13,6%) om Handel (11,7% van de totale Friese toegevoegde waarde) en Gezondheids- en welzijnszorg (11,3%). In laatst genoemde sectoren is de toegevoegde waarde per baan lager dan het Friese gemiddelde. Alle vier de sectoren zijn in de periode 2013-2033 bovengemiddeld gegroeid in toegevoegde waarde. In vergelijking met het landelijke gemiddelde is de Friese industrie minder hard gegroeid, de Handel in Fryslân wat sterker, de Zorg iets minder sterk en had de Zakelijke dienstverlening eenzelfde relatieve groei.

Conclusie: er is geen belangrijke trendbreuk zichtbaar die het inhalen van de Friese achterstand dichterbij brengt.

---

² Beleidsbrief Economie van de provincie Fryslân.

// KANSEN, MAAR OOK BELEMMERINGEN BIJ VERNIEUWEN VAN DE ECONOMIE

De transitie van de Friese economie naar een circulaire economie is één van de belangrijkste vernieuwingen. Het aantal vestigingen in de Friese circulaire economie is sinds 2013 met bijna 24 procent gestegen (banen +12,6%), dit is conform de landelijke trend. Fryslân is in dit opzicht geen koploper, zoals de ambitie in de Samenwerkingsagenda luidt, maar loopt ook niet achter. In het kader van de energietransitie stellen we voor nader onderzoek te (laten) doen naar locaties waar bedrijvigheid belemmerd wordt door netcongestie (op te nemen in BMD 2025).

De wisselwerking tussen HTSM en digitalisering is kansrijk. Het gaat dan om toepassingen zoals AI en de ontwikkeling van autonome systemen. Het Innovatiecluster Drachten is een kansrijk ecosysteem. Overwogen kan worden meer onderzoek te doen naar de vraag of theorieën over ecosystemen ook in de Friese praktijk bevestigd worden. De theorie leert ons namelijk dat Fryslân in vergelijking met meer stedelijke gebieden in het nadeel is op het gebied van clustervorming. Dit komt door de lage bevolkingsdichtheid.

Fryslân wordt een MKB-provincie genoemd. Zoals tabel 2. laat zien is de werkgelegenheid in Fryslân meer geconcentreerd bij bedrijven tot 250 medewerkers en bij ZZP'ers. In Nederland is het grootbedrijf goed voor een relatief groot deel van de banen. Juist in het grootbedrijf vinden de belangrijke innovaties plaats. Deze opbouw van de Friese economie plaatst Fryslân dus op achterstand.

Tabel 2. Verdeling werkgelegenheid naar omvang bedrijven

	Fryslân	Nederland
ZZP'ers	32,2%	28,6%
< 250 medewerkers	61,2%	58,9%
> 250 medewerkers	7,6%	12,5%

Bron: Lisa, bewerking Provincie

// EEN VEERKRACHTIGE ARBEIDSMARKT ALS SLEUTEL

Fryslân heeft een wendbare arbeidsmarkt nodig. Enerzijds zal aan de aanbodzijde de potentiële Friese beroepsbevolking afnemen als gevolg van vergrijzing. Doordat er meer mensen met pensioen gaan dan dat er jonge mensen bij komen wordt tot 2040 een afname van 32.000 mensen verwacht (-7%). Deze afname is niet evenredig over de sectoren verdeeld. Sectoren met een gemiddeld hoge leeftijd, en dus een grote vervangingsvraag, zijn: Landbouw, bosbouw & visserij, Chemische industrie, Metaalindustrie, Financiële dienstverlening en Openbaar bestuur.

Anderzijds zorgen aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt de transities voor een verschuiving in gevraagde competenties. Daarnaast is groei van de werkgelegenheid, de uitbreidingsvraag, vooral te zien in de sector Specialistische zakelijke dienstverlening, maar ook in de sectoren Informatie en communicatie, Groothandel, Zorg en Openbaar bestuur/overheidsdiensten.

Oplossingen voor krappe arbeidsmarkt

De oplossing voor dit arbeidsmarktprobleem moet gezocht worden in een hogere arbeidsproductiviteit per inwoner³. Dit kan door een grotere deelname aan het arbeidsproces, denk daarbij aan een hogere arbeidsparticipatie en minder in deeltijd. werken Een hogere arbeidsproductiviteit kan ook bereikt worden met verdergaande robotisering en met bijscholing, denk bij dat laatste aan 'leven lang leren'. Andere oplossingsrichtingen voor de arbeidsmarktprobleem zijn het bespreekbaar maken van meer selectieve migratie⁴ en het (toch wel) internationalisering van het onderwijs, waarbij afgestudeerden⁵ in de regio een baan vinden. Verder zou een pleidooi gehouden kunnen worden voor (meer) gericht opleiden, zodat schoolverlaters beter aansluiten op de vraag op de arbeidsmarkt.

Het is de vraag of oplossingen voor de krappe arbeidsmarkt 'automatisch' met marktwerking tot stand zullen komen, met als risico een loonspiraal omdat in alle sectoren (grote) krapte ontstaat. Een mooi voorbeeld van ingrijpen is het zorgen voor betaalbare woningen voor essentiële beroepsbeoefenaars (politie, zorg, onderwijs) in de Randstad. Een idee dat overigens niet is gerealiseerd. Een ander voorbeeld is de discussie over 'bullshitbanen', de behoefte aan zingeving bij werknemers past naadloos in het brede welvaartsdenken.

---

³ Hugo Erken in Economische-Statistische Berichten, 7 februari 2024

⁴ conform het advies van de Staatscommissie Demografie, Van Zwol

⁵ Monitor Bevolking laat een negatief migratiesaldo zien van jong volwassenen

// VITALE REGIO ALS RANDVOORWAARDE VOOR DE ECONOMIE

Het is goed wonen in Fryslân. Er zijn weinig files en Friezen zijn tevreden met hun woonomgeving. De beschikbaarheid van woningen is wel een zorg voor werkgevers. Om vacatures te kunnen vervullen is ook woonruimte voor nieuwe werknemers nodig. De steeds krappere wordende arbeidsmarkt is niet uniek voor Fryslân. Het groter aandeel middelbaar opgeleiden past nu (nog) goed bij de economische structuur. Het belang van goed opgeleid personeel kan niet onderschat worden. Daarom is (nog meer) aandacht voor onder advisering (benutten van potentieel), bijscholing (wendbaarheid) en het vasthouden van Friese talenten belangrijk.

Het ondernemersvertrouwen is in Fryslân min of meer gelijk aan dat in Nederland. Aandachtspunt is de beschikbaarheid van geld, de netcongestie en kwalitatief goed databeheer. Regelgeving wordt bij AgroFood en Circular Materials expliciet genoemd als belemmerend. Het is de vraag of dit op provinciaal niveau opgelost kan worden, maar het probleem heeft wel aandacht nodig.

// HOE VERDER MET DE MONITOR?

Monitoren gaat over het volgen van effecten van beleid, door systematisch en meerjarig bepaalde indicatoren te volgen. Aan de hand van de bevindingen kan zo nodig beleid worden bijgesteld. Dit is de zogenaamde cyclus van Plan Do Check Act. Planbureau Fryslân heeft de ambitie om de kwantitatieve gegevens jaarlijks te actualiseren. En dit in de planning te koppelen aan de verschijning van nieuwe LISA gegevens (banen, vestigingen, toegevoegde waarde).

Ongeveer gelijk met de oplevering van deze [tweede Blue Delta Monitor](#) stellen Provinciale Staten een nieuwe beleidsbrief Economie vast. Gegevens uit de Blue Delta Monitor zijn gebruikt bij het maken van deze beleidsbrief. Waarschijnlijk volgt uit de beleidsbrief een beperkt aantal nieuwe indicatoren en het ligt voor de hand om deze in de Blue Delta Monitor op te nemen. Denk bijvoorbeeld aan de gevolgen van netcongestie.

Dan zijn er in de Blue Delta Monitor nog de meer kwalitatieve gegevens uit interviews en wetenschappelijke rapporten. Ook deze raken op enig moment achterhaald en moeten op gezette tijden geactualiseerd worden. Hier moeten afspraken over worden gemaakt met de financiers/opdrachtgevers van de monitor. De monitor heeft als doel het voeden van de discussie over knelpunten in de economie. Een tweede doel is dat bij beleidsbeslissingen brede welvaart ook meeweegt, naast economische overwegingen. Uit de Blue Delta Monitor kunnen ook voorstellen tot vervolgonderzoek voortkomen.

BIJLAGE: ONDERZOEKSVERANTWOORDING

// De belangrijkste veranderingen ten opzichte van Blue Delta Monitor 1.0 zijn:

- Er zijn indicatoren voor de brede welvaart (schoon, gezond en gelukkig) toegevoegd. Voor meer inzicht in de brede welvaart van Fryslân wordt u verwezen naar [Monitoren - Planbureau Fryslân \(planbureau.fryslan.nl\)](https://planbureau.fryslan.nl).
- Meer aandacht voor de bijdrage van de zes economische speerpunten aan de brede welvaart, op basis van interviews met mensen die deze 'sectoren' goed kennen
- Bij Brede economie als fundament maken we onderscheid in: Verdienen, Vernieuwen en Veerkracht
- Randvoorwaarden voor de economie zijn onderscheiden naar Leven, Ondernemen en Leren zodat het aansluit bij het nieuwe model van de Blue Delta
- Circulaire economie is nu onderdeel van Vernieuwen van de brede economie en staat niet meer naast het economische speerpunt Circular Materials
- Nieuwe vormgeving waarbij de monitor gekoppeld is aan de doelen en verantwoording van Innovatiepact Fryslân.

Over dit rapport

Van details terug naar overzicht. Het indicatorenplan is diverse keren met een begeleidingscommissie besproken. In deze commissie zaten vertegenwoordigers van kennispartner NHLStenden en opdrachtgever IPF en provincie Fryslân. Vervolgens zijn gegevens verzameld, geduid en visueel aantrekkelijk gemaakt in de proef-omgeving van de site. Voor dit rapport is een selectie gemaakt van de belangrijkste bevindingen. Tijdens een reflectiebijeenkomst heeft een select gezelschap meegedacht over de bevindingen die vragen om een call to action, en in welke vorm dat zou kunnen. Aan welke knoppen kun je draaien? Ook kwamen veel suggesties voor vervolgonderzoek naar voren.

Planbureau Fryslân
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@planbureau Fryslân.nl
www.planbureau Fryslân.nl

Planbureau Fryslân wordt gesubsidieerd door de provincie Fryslân.

COLOFON

Blue Delta Monitor 2024, nieuwe inzichten is een uitgave van Planbureau Fryslân.

Voor achterliggende informatie wordt u verwezen naar de website Blue Delta Monitor.

Auteurs

Tonny Huisink en Gerian Kuipers

Met medewerking van

Menno Holkema en Wouter Marchand

Beeldmateriaal: Merk Fryslân

Uitgave

Planbureau Fryslân